

MAGDALENA WASILEWSKA-CHMURA

SVENSKA SPRÅKET OCH LITTERATUREN I KRAKÓW

När undervisning och forskning möts

Skandinavistik har alltid rönt stora framgångar i Polen, och institutioner för skandinavistik, där man läser skandinaviska språk som huvudämne (vid fyra polska universitet – Kraków, Poznań, Gdańsk och Warszawa), har årligen så många sökande att det inte är fler än en av tio som kommer in. Detta beror dels på närheten till Norden som främjar ömsesidiga kontakter inom kultur, näringsliv och turism; dels på den positiva bild av de skandinaviska länderna som dominerar i Polen, enligt vilken de betraktas som ett mönster för demokrati, jämlikhet och hållbar utveckling.

Avdelningen för svenska språket och litteraturen, nu Avdelningen för Nordistik (se not 1), vid Jagellonska universitetet i Kraków skiljer sig emellertid från andra polska institutioner för skandinavistik genom att den fokuserar på det svenska språket och svensk kultur, medan andra skandinaviska språk endast fungerar som biämnen på masternivå. Att avdelningen utgör en del av Institutionen för germanistik vid Jagellonska universitetet går tillbaka på professor Aleksander Szulc initiativ på 1970-talet. I egenkap av germanist med brinnande intresse för svenska etablerade han först ett lektorat och därefter ett självständigt studieämne vid institutionen. Avdelningens polska namn är egentligen, i svensk översättning, Avdelningen för svensk filologi, men vi använder den deskriptiva benämningen för att klargöra att vi bedriver forskning inom såväl språk- som litteraturvetenskap.¹ I polsk universitetstradition innebär nämligen termen filologi studier i moderna språk (med inriktning på ett huvudspråk) och all kunskap om språkområdet i fråga – litteratur, kultur, historia, politik med mera. Till detta får man emellertid lägga språkinläring som för de flesta språken, utom de stora som undervisas på gymnasienivå, sker från grunden. Jag förklarar allt detta för att lyfta fram hur olika villkoren är för språk- och litteraturstudier vid polska universitet jämfört med vid svenska. Därför ska jag börja med språkundervisningen, vars effektivitet betingar all annan undervisning av svenskrelaterade ämnen.

Språkundervisning och språkvetenskap som grund för filologiska studier

Språkundervisningen har en framträdande roll i vårt studieprogram och omfattar därför många undervisningstimmar. Vi utgår från att goda språkkunskaper är en grundläggande förutsättning för filologiska studier. Kandidatstudenterna börjar med språkstudier från nybörjarstadiet och ska under sex terminer uppnå C1-nivån på Europarådets skala. Den intensiva språkinlärningen på grundnivå gör det möjligt för studenterna att delta i undervisningen som från och med årskurs 3 sker på svenska. Under masterutbildningen, som omfattar fyra terminer, ska studenterna uppnå C2-nivån och är därmed kapabla att skriva sina masteruppsatser på svenska. Våra studiers filologiska inriktning innebär att vikt läggs inte bara vid höga kommunikativa färdigheter utan också vid språklig korrekthet. Vi strävar efter att uppnå hög grammatisk och lexikal kompetens så att studenterna använder språket på ett idiomatiskt sätt. Med tanke på att våra utexaminerade studenter allt oftare arbetar som tolkar, översättare samt lärare i svenska är avancerade språkkunskaper utan tvekan en prioritet, och de flesta uppskattar den intensiva språkträningen.

Språkvetenskapliga kurser utgör även de ett viktigt inslag i språkinlärningen. Målet med grammatisk korrekthet kan inte uppnås enbart genom praktiska övningar utan måste stödjas av gedigna teoretiska kunskaper i deskriptiv och kontrastiv grammatik samt språkhistoria, som tillägnas under hela kandidatstudierna och är tematiskt anpassade till studenternas språkkunskaper. Undervisningen sker i början på polska, med inslag av svensk terminologi samt svensk exemplifiering, men i årskurs 3 och på masternivå är kursspråket som sagt svenska. Vidare kan studenterna välja att skriva sina kandidat- respektive masteruppsatser i språkvetenskap, och då utvecklar de sina lingvistiska kompetenser i forskningsprojekt. Faktum är att lingvistik, jämfört med litteraturvetenskapen, oftare väljs av studenterna som specialisering, eftersom de uppfattar den som mer direkt knuten till den praktiska språkinlärningen. Förutom de obligatoriska kurserna i lingvistik erbjuds även tillvalskurser, som tar upp valda språkvetenskapliga problem och som sammankopplar teori med praktik, det vill säga att de även utvecklar språkfärdigheter. Inom ämnet språkvetenskap har vi två universitetsprofessorer som i sin forskning fokuserar på kognitiv lingvistik och översättningsprocessens särdrag, särskilt den så kallade tredje koden (Ewa Data-Bukowska), respektive andraspråksinlärning, flerspråkighet, psyko- och sociolingvistik (Iwona Kowal). Det finns även en yngre generation språkvetare vid avdelningen som med sina respektive avhandlingsprojekt undersöker talspråk och översättarens stil i svensk-polska översättningar, respektive det liturgiska språket i den svenska katolska kyrkan.

Litteratur- och kulturorienterad undervisning – utmaningar

Litteraturundervisningen pågår i flera etapper och börjar med en allmän introduktion i litteraturvetenskap på polska på kandidatnivå (parallellt med en introduktion i språkvetenskap). Studenterna kan då ingen svenska, så man kan som lärare inte tillämpa svensk terminologi. Innan de ordinarie kurserna i svensk litteraturhistoria påbörjas läser studenterna dessutom en del kurser som inviger dem i svensk realia, historia, kultur och samhällsproblematik. Ett problem som ganska ofta dyker upp vid första mötet med den svenska kulturen är att studenterna kommer med en egendomlig blandning

av fördomar och *fake news* om Sverige. Vi lägger stor vikt vid att ta itu med ogrundade och förenklade uppfattningar, som till exempel ett stort antal självmord, no-go zones och invandrarbrottslighet för att ersätta fördomar med faktabaserad kunskap.

En av de första litteraturrelaterade kurserna är den i fornnordisk litteratur som har till syfte att förse studenter med grundläggande kunskaper om de äldsta litterära dokumenten i Norden mot bakgrund av sociala, politiska och kulturella förändringar. Under kursens gång analyseras och diskuteras olika aspekter av den gamla nordiska kulturen, såsom runinskriftioner, fornisländska sagor och nordisk mytologi. Sagorna läses på polska, det finns nämligen allt fler översättningar och kommenterade utgåvor tillgängliga, liksom vetenskapliga avhandlingar i ämnet. Därefter följer två kurser i svensk litteraturhistoria – den första omfattar tiden fram till 1900-talet och undervisas på polska (åk. 2), men man läser och analyserar även litterära texter i original; den andra kursen (åk. 3) är svenskspråkig och fortsätter från 1900-talets början till samtida litteratur. Parallellt erbjuds tillvalskurser som fördjupar valda aspekter av svensk litteraturhistoria, gärna i ett vidare kultur- och idéhistoriskt sammanhang som omfattar nordiska kontexter. Det som är problematiskt när det gäller litteraturundervisningen är att ju bättre språkkunskaper studenterna har, desto lättare texter får de att läsa. Äldre litteratur är generellt svåräst med tanke på ordförråd, grammatik och genrenormer, och alldeles särskilt för dem med språkkompetens på A2/B1-nivå. Modern litteratur känns bättre igen både språk- och ämnesmässigt, samtidigt som studenterna med B2/C1-kompetens generellt sett är bättre utrustade för läsning av skönlitteratur. Vi anser emellertid att den filologiska profilen på våra studier förutsätter ingående studier av texter, inte bara historisk och teoretisk belysning av den litteraturhistoriska processen. Därför håller vi fast vid den textcentrerade undervisningen. Vi har även observerat att de studenter som börjar hos oss först på masternivå, efter tidigare studier vid andra lärosäten, inte verkar ha haft särskilt ingående litteratur- och språkvetenskapliga kurser på kandidatnivå, utan snarare översiktsskurser, vilket är svårt att kompensera för under masterstudierna. Inom ramen för kandidatstudierna får studenterna även en översiktsskurs i översättningsteori, som fokuserar på översättning som interkulturell kommunikation. Översättningsvetenskap kan väljas som specialisering och ämne för kandidat- och masteruppsatser.

Masterutbildningen är fokuserad på den specialisering studenterna väljer för sin masteruppsats som kan vara litteratur-, språk- eller översättningsvetenskaplig. Förutom masterseminarier och ämnesanpassade specialiseringskurser ingår tillvalskurser i litteratur- och språkvetenskap i studieprogrammet, översättningsworkshoppar samt ett andra skandinaviskt språk (för närvarande danska eller isländska). Tanken är att studenten inte ska fastna i sitt specialområde utan fördjupa sina filologiska färdigheter i stort på avancerad nivå. Andra skandinaviska språk har införts som B-språk i masterutbildningen för att tillmötesgå studenternas intressen, som visar sig redan under kandidatutbildningen, då de mycket gärna väljer nordenrelaterade ämnen bland tillvalskurserna. B-språkundervisningen är inriktad på kommunikation samt förståelse av respektive kulturs särart, vilket ger studenterna extrameriter på arbetsmarknaden. Med tiden hoppas vi emellertid att kunna utveckla vår avdelning i riktning mot en bredare skandinavistisk profil genom att erbjuda ytterligare ett skandinaviskt språk som huvudämne.

Masteruppsatser skrivs på svenska, vilket är en stor utmaning för både studenter och handledare. Även om studenternas språkkunskaper vid det laget är tämligen goda, vållar de talrika teoretiska och metodologiska texterna svårigheter genom sina avancerade ordförråd, abstrakta resonemang och den akademiska stilen. Det är dels en krävande läsning, dels en annan typ av skrivande som ska tillägnas samtidigt som studenten förkovrar sig i forskningsmetodologi. Jag beskriver dessa detaljer ur undervisningsverksamheten för att göra klart att det är helt annorlunda förutsättningar för undervisning och forskning i svenskrelaterade ämnen i ett icke-nordiskt land. Referensramen för svensk litteratur utgörs exempelvis enbart av det studenterna har läst på universitetet, emedan litteraturundervisningen på gymnasiet fokuserar på polsk litteratur och befattar sig med andra litteraturer i ytterst liten utsträckning.

Forskning – mellan nordiska och polska kontexter

Vad gäller litteraturvetenskaplig forskning på vår avdelning finns det en stor variation när det kommer till ämnen och teoretiska perspektiv. Vi är fyra universitetsprofessorer, två universitetsdoktorer och en anställd doktorand inom den litteraturvetenskapliga sektionen. Störst har intresset varit för Strindberg, vilket resulterat i tre monografier, samt för den svenska och nordiska modernismen (sex avhandlingar, varav fyra på svenska). Men även komparativa frågeställningar står högt i kurs i och med att det är intressant för den polska litteraturforskningen och engagerar fler läsare på hemmaplan.

Jan Balbierz bedriver för närvarande forskning kring Weltliteratur, Ingmar Bergman och Gunnar Ekelöf. Han har varit värd för den internationella Strindbergskonferensen i Kraków 2017 samt medarrangör för konferensen Nordic Literatures as World Literature (Warszawa 2022). Han leder även doktorandseminarier om Weltliteratur vid Filologiska fakulteten. Krzysztof Bak arbetar med projektet ”Den voluntativa synden i Birgitta Trotzigs författarskap”, som på hermeneutisk väg prövar tesen att Trozig tenderar att förlägga ondskan till den mänskliga viljan, som hon beskriver i linje med Augustinus och Luthers antropologi. Tillsammans med några kolleger från Kraków och Lund realiserar han projektet ”På spaning efter en ny nationell identitet” om konstruktionen av det svenska kulturminnet i den oskarianska litteraturen med fokus på Carl Snoilskys diktsvit ”Svenska bilder”. Han deltar också i ett internationellt projekt om sekularisering och narration i skandinavisk litteratur runt 1900. Piotr de Bończa Bukowski förenar forskning inom litterär komparatistik (med särskild tonvikt på skandinavisk, polsk och tysk litteratur) med studier i översättningsteori. Inom det förra området är ämnena bland annat förhållandet mellan Emanuel Swedenborgs teologi och Czesław Miłosz författarskap, Friedrich Nietzsches inflytande på Georg Brandes, Strindberg och Stanisław Przybyszewski samt Brandes förbindelser med Polen med fokus på nationalismens problematik. Den översättningsrelaterade biten har resulterat i några antologier som samlar texter i översättningsteori, såväl polsk som internationell, en monografi om Friedrich Schlegelmachers översättningsteori (2020) samt fallstudier – den senaste om Anders Bodegårds översättningar av Witold Gombrowicz (2022, tillsammans med Ewa Data-Bukowska). Jag har i min tur forskat i intermediala relationer mellan musik och litteratur i den svenska lyriska modernismen och neoavantgardet. Vidare har jag även deltagit i projektet om den svenska kvinnliga romanen på 1800-talet, som genomförts av litteraturforskare vid Göteborgs universitet.

Jag fortsätter med detta ämne med fokus på dess polska översättningar och reception. Elżbieta Żurawska har, efter sin avhandling om parabeln i Stig Dagermans novellistik, satsat på ekokritiska och geopoetiska perspektiv i undersökning av modern svensk litteratur. Marta Rey-Radlińska är den av litteraturforskarna på vår avdelning som konsekvent arbetar med fornnordisk litteratur och nordisk mytologi. Hon samarbetar med Centre for Nordic and Old English Studies vid Universitetet i Schlesien och deltar i olika forskningsprojekt med syfte att studera och översätta isländska sagor från fornisländska till polska, bland annat en kommenterad utgåva av Snorri Sturlusons *Heimskringla* (2019) och pågående projekt med *Jómsvíkinga saga* och *Knýtlinga saga*. Vår doktorand Dominik Dziedzic ska snart lägga fram sin avhandling om homoerotiska begär i Viktor Rydbergs liv och verk, där han undersöker textuella maskeringsstrategier mot bakgrund av 1800-talets sociala heteronormer.

Mina kolleger och jag håller kontakt med den nordiska litteraturvetenskapen genom att delta i IASS-konferenser samt tematiska konferenser och seminarier inriktade på olika ämnen inom fältet. Vi agerar även medarrangörer av internationella konferenser på hemmaplan: efter Strindbergkonferensen (2017) och medverkan vid konferensen "Embedded Narratives in the Literatures of the Medieval North" (2022) ska vi bidra till Selma Lagerlöf-sällskapets konferens 2024 och "19th International Saga Conference" 2025. Vad gäller publiceringsmöjligheter är situationen komplicerad på grund av de evalueringskriterier som gäller för universitetsanställda forskare. Vår forskningsaktivitet bedöms efter antalet poäng som tillskrivs tidskrifter respektive förlag av polska utbildningsdepartementet. Ministeriets lista är av allt att döma gjord efter naturvetenskapernas kriterier, med många högt poängsatta titlar på detta område men relativt få inom humaniora. De som räknas högst är engelskspråkiga och i denna egenskap inte fokuserande på mindre litteraturer och språk. Näst kommer polska tidskrifter, visserligen ganska många, men även här till förmån för naturvetenskaperna. Svenska tidskrifter och förlag lyser med sin frånvaro på listan (bara Stockholm University Press har uppmärksammas). Man är således tvungen att göra poängkalkyler för publikationer och väljer ibland att publicera på polska, något som vi dock upplever som mindre effektivt med tanke på det begränsade antalet eventuella läsare och kritiker. Vi levererar även bidrag till skandinavistiska tidskrifter (för närvarande tre i Polen) där man kan publicera på skandinaviska språk. Vid avdelningen har vi gett ut en skriftserie "Filologiskt smörgåsbord" (fyra band med ett femte på gång) med ett brett tematiskt spektrum (litteratur-, kultur-, språk- och översättningsvetenskap),² som vi i fortsättningen tänker ge ut som vetenskaplig tidskrift, open access. Situationen med undervärdering av utländska humanistiska tidskrifter och förlag i det officiella bedömningssystemet gäller många filologier för mindre språk, och vi har därför via Filologiska fakulteten nyligen anhållit om att utbildningsdepartementet ska utvidga listan med ett antal etablerade tidskrifter och förlag som vi föreslagit för våra respektive språkområden.

Vår verksamhet utvecklas i hög grad tack vare Svenska institutets stöd som dels garanterar den svenska lektorns anställning, dels förser oss med läromedel och didaktisk utrustning. SI:s kursverksamhet och stipendieprogram är riktade till både studenter och forskare som därigenom får möjligheter att fördjupa sina studier och bedriva forskning i Sverige. På hemmaplan har vi med stöd från SI kunnat ordna författarbesök av till exempel Birgitta Trotzig, Tomas Tranströmer, Torgny Lindgren, Steve Sem Sandberg

och Herman Lindqvist. Vi har även arrangerat gästföreläsningar av svenska forskare, som Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin, Anna Nordlund med flera. Detta ska lyftas fram särskilt med tanke på den aktuella debatten om nedskärningar i Svenska institutets budget för svenskundervisning i utlandet. Skandinavistiska institutioner i före detta östblocket har en annan startposition jämfört med övriga och behöver institutionellt stöd för att aktivt kunna delta i samarbete inom utbildning och forskning.

År 2024 kommer vår avdelning att fira sitt 50-årsjubileum. Vi lärare och forskare som har studerat svenska här, påbörjat och följt våra vetenskapliga banor samt med tiden byggt upp avdelningens renommé, hoppas att vår verksamhet har berikat den svenska humanistiska forskningen och att den kommer att kunna göra det även i fortsättningen.

Noter

- 1 Inte minst med anledning av diskrepansen mellan avdelningens faktiska och dess deskriptiva namn, har den, i samband med att den nu uppgraderas till *katedra* (en organisationsenhet mellan avdelning och institution som inte har någon motsvarighet på svenska universitet) också döpts om till Katedra Nordstycki, som bäst översätts till Avdelningen för nordistik.
- 2 Se <http://libris.kb.se/bib/9804209?vw=full>; <https://wuj.pl/en/book/filologiskt-smorgasbord-2>; <https://wuj.pl/ksiazka/filologiskt-smorgasbord-3>; <https://wuj.pl/ksiazka/filologiskt-smorgasbord-4>.